

Andris Miglavs

Latvijas lauksaimniecības politika: procesi, problēmas, risinājumi

Zinātniskā darba kopsavilkums

Dr. ekon. zinātniskā grāda iegūšanai

1997.gada 27.jūnijā, Jelgavā

Darba vispārējs raksturojums - 1

Darba struktūra

□ **Zinātniskās publikācijas**

26 publikācijas

□ **Zinātnisko publikāciju kopsavilkums**

- ⇒ zinātniskā darba raksturojums
- ⇒ pētījumu galvenie rezultāti

□ **Pielikumi:**

- ⇒ sagatavotie likumprojekti,
- ⇒ zinātniski populāras publikācijas,
- ⇒ informācija par rediģētajiem tulkojumiem,
- ⇒ informācija par rediģētiem zinātnisko rakstu krājumiem

Darba vispārējs raksturojums - 2

Aptvertais laika posms

1990.-1996. gads

Galvenie pētījumu virzieni

- Ekonomisko attiecību reforma lauksaimniecības uzņēmumos un ar tiem saistītajās nozarēs
- Lauksaimniecības politikas izpēte
- Lauksaimniecības ražotāju kooperācijas un pašpārvaldes sistēmu attīstība

Lauksaimniecības politikas izpēte - 1

□ Lauksaimniecības politika - vispārējās tautsaimniecības (ekonomikas) politikas sastāvdaļa

To var uzlūkot kā savdabīgu līgumu starp sabiedrību kopumā un tās lauksaimniecības nozarē nodarbināto daļu....

□ Lauksaimniecības politikas uzdevumi

⇒ valsts iedzīvotāju nodrošināšana ar pārtikas produktiem

⇒ sociālo jautājumu risināšana

⇒ vides attīstības jautājumi:

□ dabas

□ sociālās

□ kultūrvēsturiskās

Lauksaimniecības politikas izpēte -2

□ Lauksaimniecības politikas objekti

⇒ lauksaimniecības produkcijas ražošana

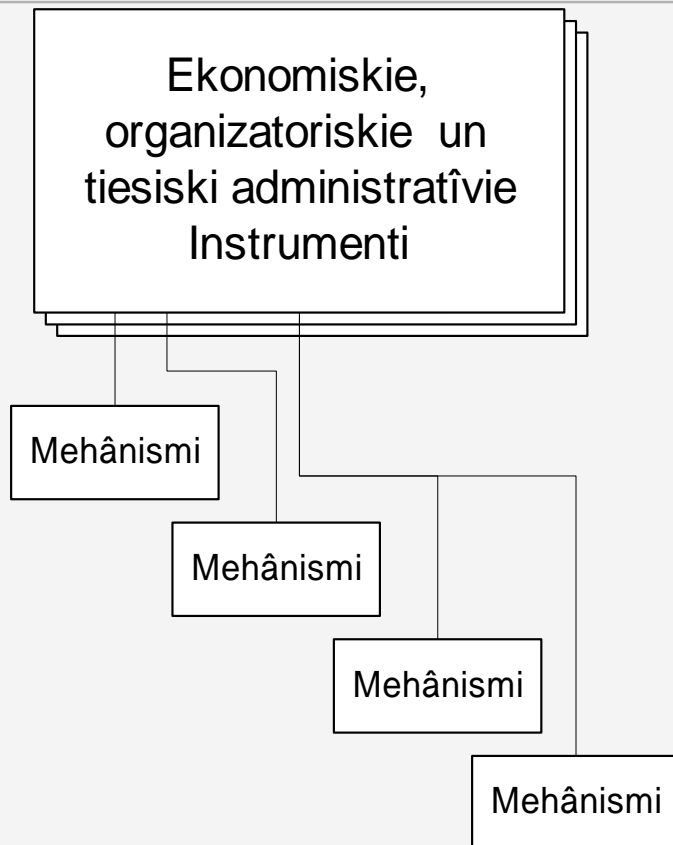
- lauksaimniecības produkcija- apjomi, struktūra, kvalitāte, cenas
- lauksaimniecības produkcijas ražotāji- skaits, ienākumi, struktūra

⇒ lauksaimniecības un pārtikas produkcijas tirgus, tā stabilitāte

⇒ lauku vides attīstība, ietverot dabas, sociālos un kultūrvēsturiskos aspektus

- lauksaimniecības intensifikācijas ietekme uz dabas vidi,
- lauksaimniecības intensifikācijas ietekme uz sociālo vidi

Lauksaimniecības politikas izpēte -3

Lauksaimniecības politikas instrumentus var analizēt

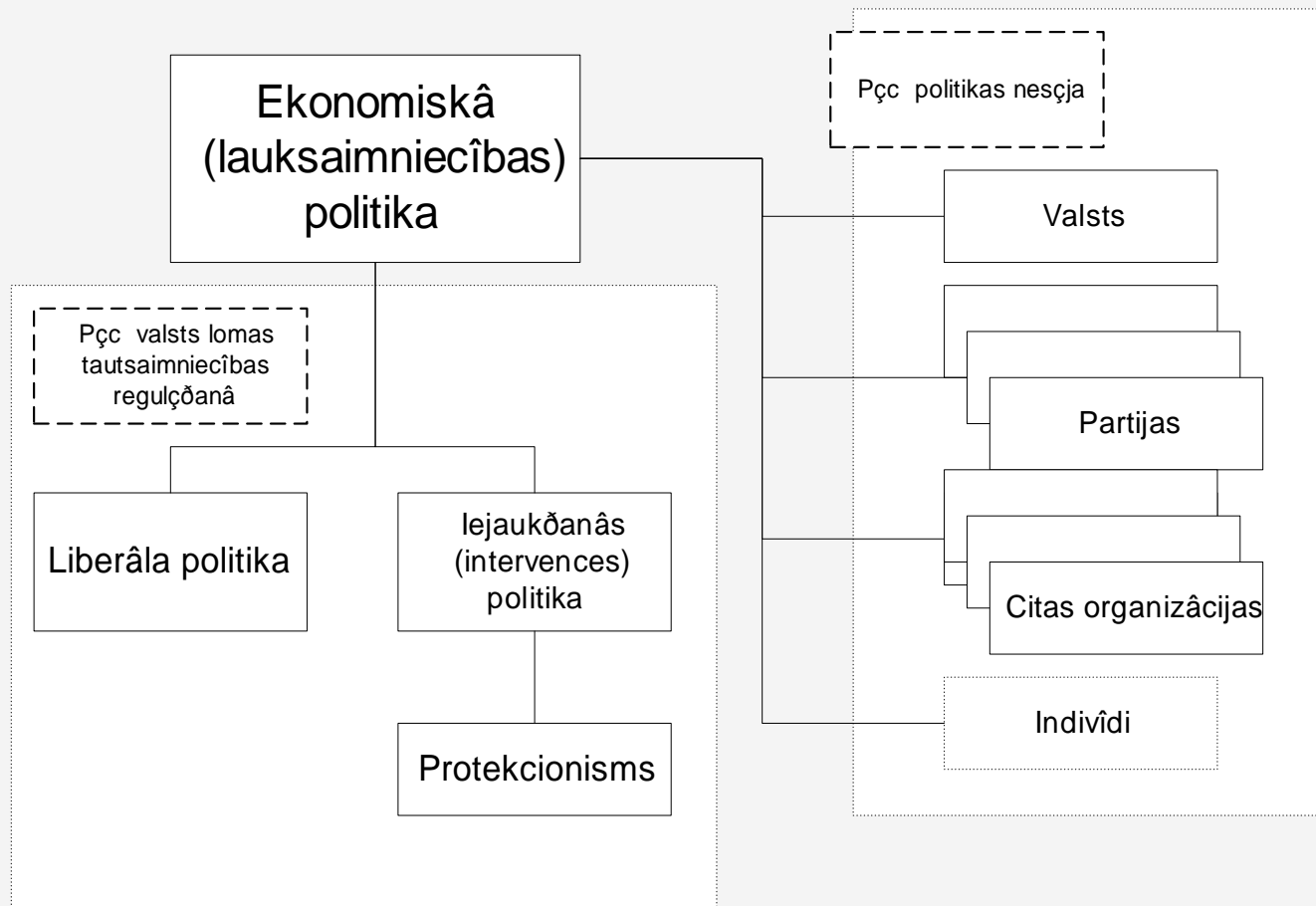
⇒ pēc to **iedarbības rakstura** iedalot:

- ekonomiskajos un
- tiesiski administratīvajos instrumentos

⇒ pēc **pielietojšanas (ietekmes) jomas**:

- īpašuma attiecības,
- lauksaimniecības un pārtikas tirgus darbība,
- lauksaimniecības ražošanas ekonomiskā regulēšana

Lauksaimniecības politikas izpēte -4

Lauksaimniecības politikas izpēte -5

- **Politikas (arī lauksaimniecības politikas) lēmumu pieņemšanas principi demokrātiskā sabiedrībā**
  - ⇒ Vairākuma princips
  - ⇒ Valdības atbildības princips par visas tautsaimniecības labklājību
  - ⇒ Valdības vienādas atbildības princips pret visiem sabiedrības locekļiem
  - ⇒ Mazākuma aizsardzības princips

Lauksaimniecības politika pārejas posmā-1

- **Galvenais lauksaimniecības politikas uzdevums ekonomisko reformu posmā -**
  - tirgus ekonomikas attiecību pamatu izveidošana
- **Tirgus ekonomikas attiecību pastāvēšanas galvenie priekšnoteikumi:**
  - ⇒ privātā īpašumā sakņota uzņēmējdarbība,
  - ⇒ konkurences pastāvēšana,
  - ⇒ noteikta tiesiskā vide

Lauksaimniecības politika pārejas posmā-2

- **Lauksaimniecības politikas attīstība ekonomisko reformu posmā**
  - ⇒ Īpašumu konversija kā tirgus attiecībām atbilstošu ekonomisko subjektu izveidošanas pamats
    - Lauksaimniecības uzņēmumu privatizācija
    - Lauksaimniecības produkcijas pārstrādes uzņēmumu privatizācija
  - ⇒ Konkurence kā saimniekošanas efektivitātes pamata veicināšana
  - ⇒ Ražotāju kooperācijas un pašpārvaldes attīstība

Lauksaimniecības politika pārejas posmā-3

- **Īpašuma konversija kā tirgus attiecībām atbilstošu ekonomisko subjektu izveidošanas pamats**
  - ⇒ sociālistiskās saimniekošanas **zemā efektivitāte** lauksaimniecībā- viens no sociālisma sabrukuma ekonomiskajiem cēloņiem
  - ⇒ **jaunu saimniekošanas formu** meklējumi - bez vēlamā rezultāta
    - neatrisināta pamatproblēma - **kam pieder** ražošanas galaprodukts **un kas ir atbildīgs** par saimnieciskās darbības rezultātiem, tajā skaitā-zaudējumiem.
    - Netika pieļauta iespēja attīstīties privātajai uzņēmējdarbībai, kas nav iedomājama bez **privātā īpašuma un piesavināšanās veida pastāvēšanas.**
  - ⇒ **privātās uzņēmējdarbības attīstība** - kā viens no pamatuzdevumiem ekonomiskajai reformai lauksaimniecībā
  - ⇒ pilnībā jauna ekonomiskā potenciāla izveidošana **nav iedomājama un mērķtiecīga** bez valsts un kolektīvajā sociālistiskajā īpašumā esošā īpašuma privatizācijas

Lauksaimniecības politika pārejas posmā-4

□ **Konkurence kā saimniekošanas efektivitātes pamats**

- ⇒ Pati par sevi privātā uzņēmējdarbība nav saimnieciskās darbības tautsaimnieciskās efektivitātes palielināšanās avots
- ⇒ Tirgus attiecību galvenā pozitīvā ietekme ir konkurences noteiktā nemitīgā cīņa par vietu tirgū un uzņēmuma pastāvēšanu
- ⇒ Tāpēc valsts un kolektīvā īpašuma privatizācija pati par sevi ekonomiskās efektivitātes problēmas neatrisina
- ⇒ Nepieciešamība atbalstīt konkurenci kā saimnieciskās darbības efektivitātes paaugstināšanas instrumentu - neatņemama privatizācijas procesa sastāvdaļa

Ekonomisko attiecību reforma -1

Dapādu nozaru privatizācijā izvēlētās metodes

Lauksaimniecības uzņēmumi- pārveidošana uzņēmēj sabiedrībās, izveidojot nosacītas tehnoloģiskās vienības- ražošanas līdzekļu lotes, katru ar savu noteiktu sākotnējo vērtību, kuras vēlāk ir nošķiramas patstāvīgas uzņēmējdarbības uzsākšanai.

Lauksaimniecības produkcijas pārstrādes uzņēmumi:

- **kā pamatprincips - nozares pārstrukturēšanai un privatizācijai ir jāsekmē:**
  - ⇒ lauksaimniecības produkcijas **ražotāju tirgus spēka attīstība,**
  - ⇒ **konkurences spēku attīstība,**
  - ⇒ privatizēto uzņēmumu **vadības uzlabošanās un atbildības palielināšanās** par pieņemtajiem lēmumiem

Ekonomisko attiecību reforma -2

Nozaru uzņēmumu privatizācijā izmantotās metodes

- **piena pārstrādes nozarē**- sistēmas demonopolizācija, piena ražotāju kooperatīvo sabiedrību veidošanās sekmēšana, privatizācijas procesā dodot tiem būtiskas priekšrocības.
- **gaļas pārstrādes nozarē**- konkurences attīstības veicināšana starp atsevišķajiem gaļas pārstrādes uzņēmumiem, uzņēmumu pārveidošana uzņēmēj sabiedrībās, rīkojot konkursus šo uzņēmumu privatizācijai, meklējot labākos ieinteresētos kandidātus to tālākai apsaimniekošanai
- **labības pārstrādes nozarē**, ievērojot to, ka reformas sākumposmā te visilgāk bija saglabājies monopols, ekonomisko attiecību reforma tika uzsākta ar nozares demonopolizāciju un labības tirgus sakārtošanu, tikai otrajā posmā pievērsties uzņēmumu privatizācijai. Privatizācijā kā galvenā metode tika izmantota pārveidošana akciju sabiedrībā ar tālāku akciju pārdošanu, dodot zināmas priekšrocības lauksaimnieku kooperatīviem.

Ekonomisko attiecību reforma - 3

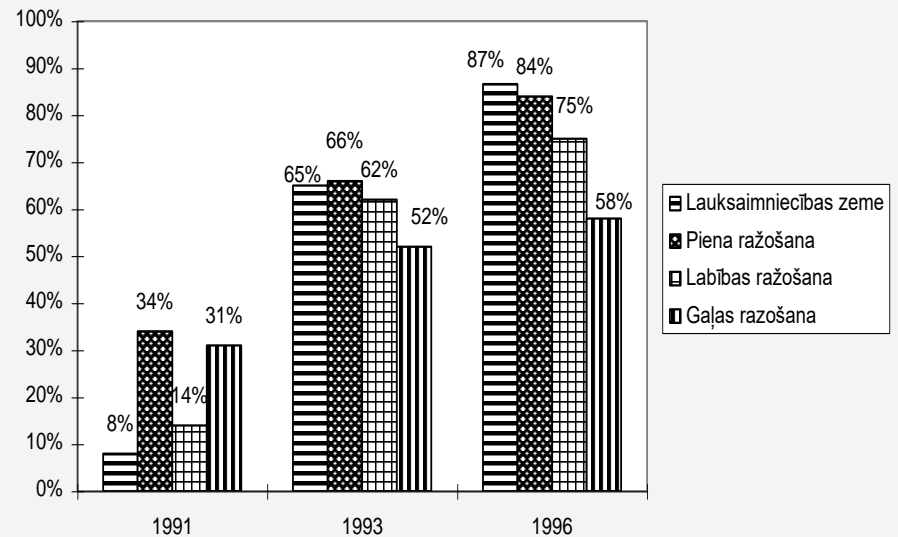
Īpašuma konversijas īss vērtējums un rezultāti lauksaimniecībā un saistītajās nozarēs

- Lauksaimniecībā un ar to saistītajās nozarēs **ir izveidoti pamati tirgus attiecībām un to tālākai attīstībai**
- Process noritēja samērā ātri un tā **sākotnējie rezultāti kopumā atbilda privatizācijas procesam izvirzītajiem mērķiem**
- **Noritējušie privatizācijas procesi ir uzskatāmi vienīgi par sākotnējo posmu lauksaimniecības un ar to saistīto nozaru pārstrukturēšanā**
- **Ne visas problēmas varēja atrisināt pati uzņēmumu privatizācija**
  - ⇒ cenu spiediens lauksaimniecības ražošanas valsts atbalsta samazināšanas rezultātā,
  - ⇒ krasa lauksaimniecības ražošanas apjomu samazināšanās, kas samazināja pārstrādes uzņēmumu esošo jaudu izmantošanas pakāpi,
  - ⇒ novecojušo tehnoloģisko maģīnu un iekārtu nomaiņas nepieciešamība, kā arī šī procesa finansēšana
  - ⇒ lēnā lauksaimniecības produkcijas ražotāju adaptācija saimniekošanai tirgus saimniecības apstākļos

Ekonomisko attiecību reforma - 4

Reformu galvenie rezultāti

- Izteikti iezīmējusies virzība uz privātās ražošanas attīstību laukos un ar to saistītajās ražošanas un pakalpojumu nozarēs

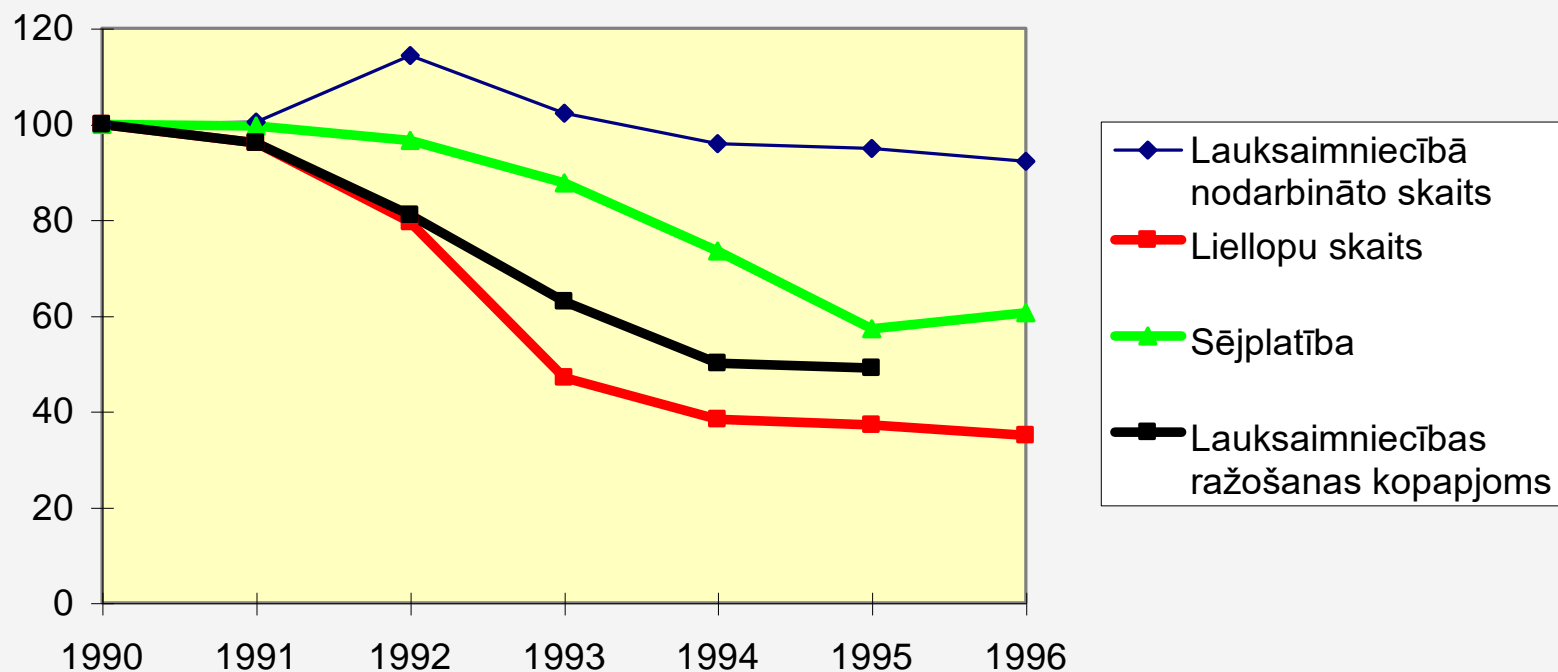

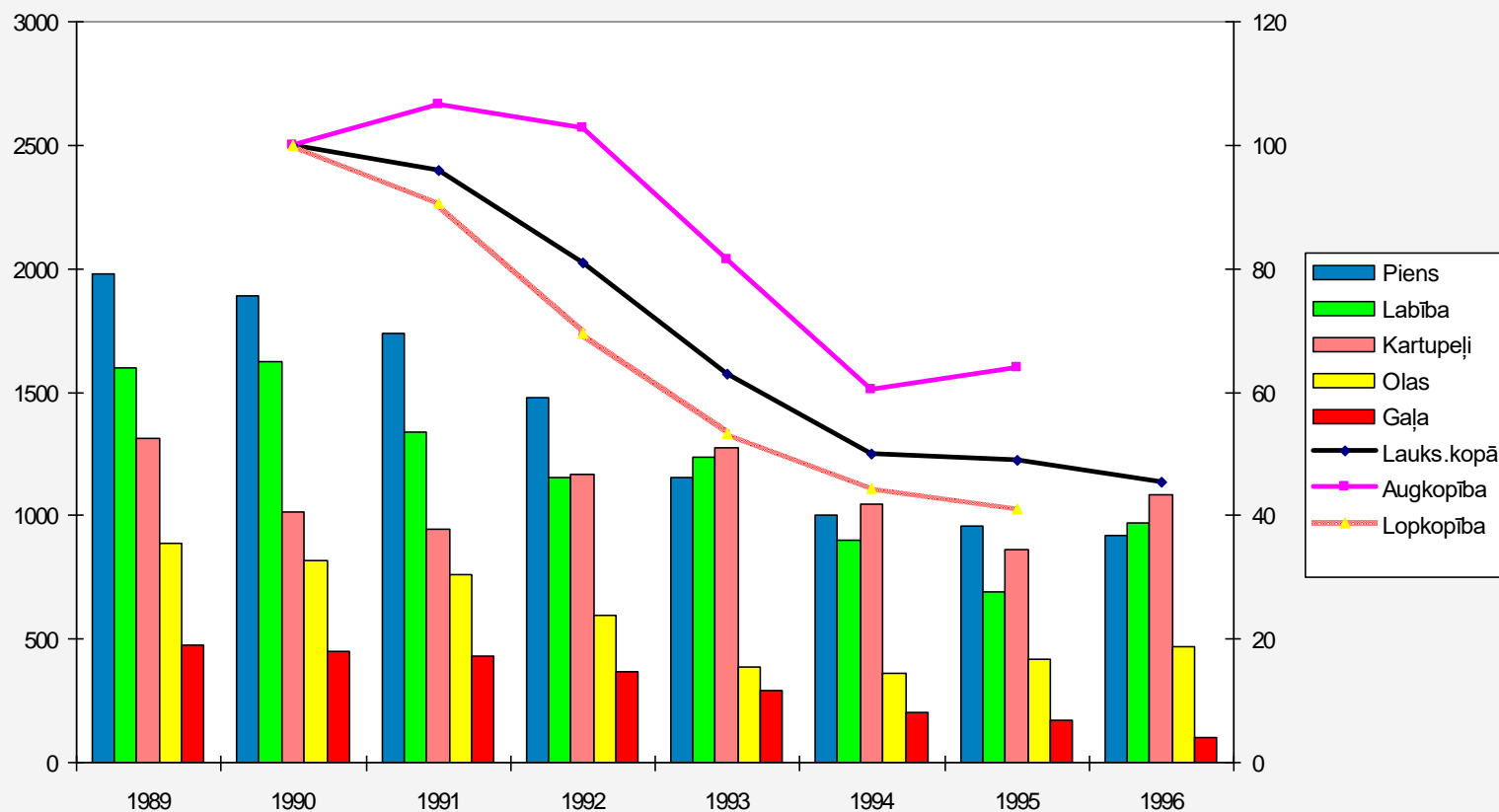
Ekonomisko attiecību reforma - 5

- notikušas radikālas pārmaiņas
  - ⇒ lauksaimniecības produkcijas ražošanas organizācijā un struktūrā
  - ⇒ nozares produkcijas tirgū
  - ⇒ ražotās lauksaimniecības produkcijas apjomos un struktūrā
  - ⇒ valsts loma lauksaimnieciskajā ražošanā
- Latvijas lauksaimniecība integrējas starptautiskajā apritē

Resursu izmantošanas un ražošanas izmaiņas Latvijas lauksaimniecībā 1990.-1996. gadā

Lauksaimniecības ražošanas attīstības dinamika Latvijā 1989.-1996. gadā

Latvijas lauksaimniecības politikas tālākā virzība-1

Eiropas Savienības ietekme uz Latvijas lauksaimniecības politikas attīstību

- ⇒ lauksaimniecības atbalsta sistēmas harmonizēšana ar hipotētiskajā pievienošanās brīdī ES valstīs izmantoto,
- ⇒ nepieciešamība izveidot savas lauksaimniecības struktūru līdz pievienošanās brīdim,
- ⇒ produkcijas ražošana atbilstoši ES koptirgū pastāvošajām produkta kvalitātes un drošuma prasībām

Starptautiskās integrācijas procesu ietekme uz Latvijas lauksaimniecības politikas attīstību tuvākajā perspektīvā

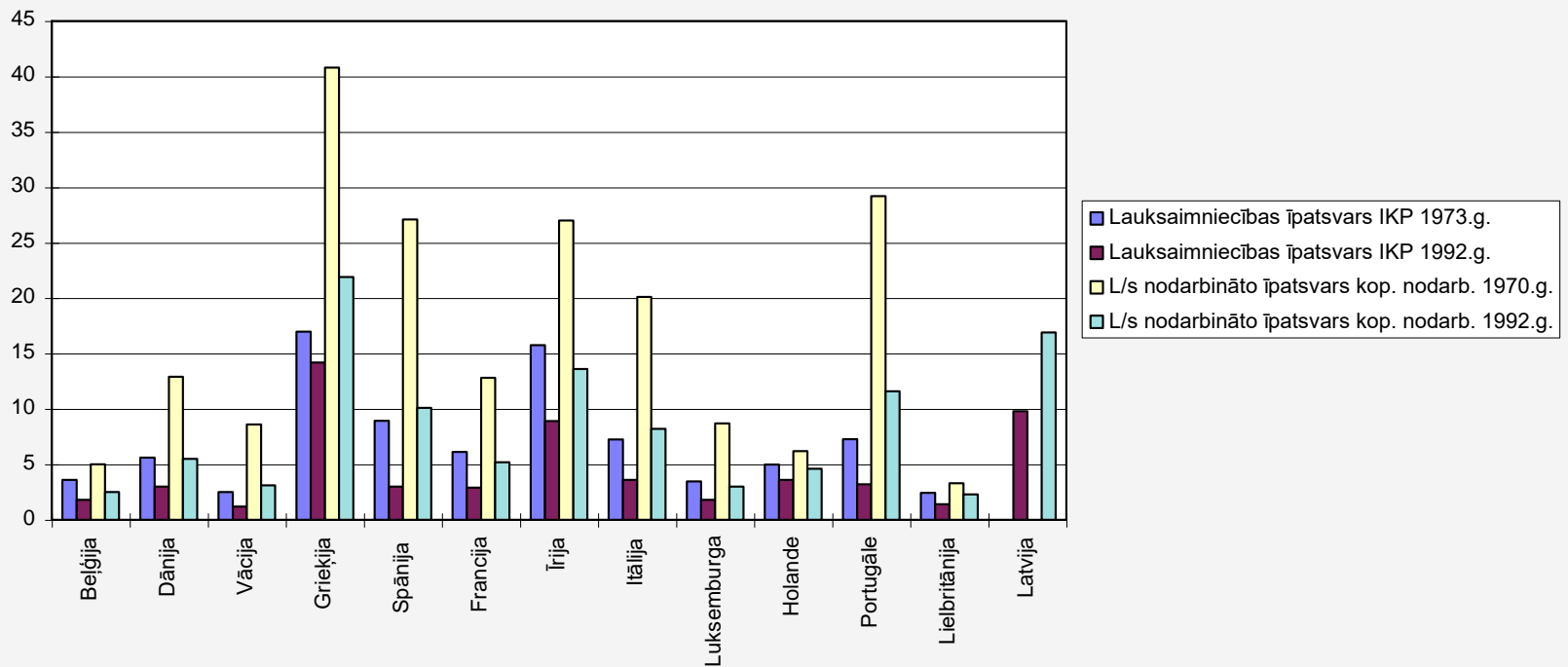
- ⇒ Latvijas iespējamā integrācija Eiropas Savienībā,
- ⇒ sarunas ar PTO un gaidāmā līguma parakstīšana,
- ⇒ noslēgtie līgumi par brīvo tirdzniecību ar lauksaimniecības precēm

Latvijas lauksaimniecības politikas tālākā virzība-2

Lauksaimniecības politikas attīstības virzieni Rietumeiropā un Ziemeļeiropā

- Rietumeiropas valstu lauksaimniecības attīstības **kopīgās iezīmes** ir
  - ⇒ darba ražīguma dinamisks pieaugums
  - ⇒ kapitāla koncentrācija un specializācija - darba dalīšana
  - ⇒ augsts atbalsta līmenis
  - ⇒ valsts atbalsta stratēģijas un taktikas virzienu maiņa
  - ⇒ lauksaimniecības politikas reforma
- **atšķirības**
  - ⇒ lauksaimniecības vieta un loma dabādu valstu ekonomikā
- **attīstības tendences un problēmas**
  - ⇒ lauksaimniecības konkurētspējas paaugstināšana
  - ⇒ atteikšanās no cenu atbalsta, aizstājot to ar citiem ienākumu atbalsta instrumentiem
  - ⇒ ražošanas politikas integrācija ar vides un lauku attīstības programmām

Lauksaimniecības īpatsvars iekšzemes kopproduktā un nodarbinātībā ES

Latvijas lauksaimniecības politikas tālākā virzība-3

Piedāvātie pamatprincipi Latvijas agrārpolitikas veidošanai

- ⇒ Latvijas agrārpolitikas veidošanā 1994.- 1995. gadā tika minēti vairāki pamatprincipi
  - Latvijas lauku apvidos dzīvojošo cilvēku nodarbināšanas iespēju nodrošināšana
  - lauksaimniecībā nodarbināto cilvēku dzīves līmeņa pielīdzināšana adekvātu lietderīgā darba apjomu darošu cilvēku dzīves līmenim citās tautas saimniecības nozarēs un apdzīvotajās vietās
  - uz privāto īpašumu balstītas saimniekošanas attīstība
  - konkurences nodrošināšana vispirms Latvijas lauku ražotāju starpā un, daļēji, arī ar ārējā tirgus piedāvājumu
  - Latvijas dabas un klimatiskā potenciāla iespējami efektīva izmantošana no starptautiskās darba dalīšanas viedokļa

Latvijas lauksaimniecības politikas tālākā virzība-4

Lauksaimniecības politika atsevišķās ietekmes sfērās

- lauksaimniecībā un saistītajās nozarēs nodarbinātie
- ienākumi no lauksaimnieciskās darbības
- lauksaimniecības produkcijas ražošana
- lauku vides attīstība

Latvijas lauksaimniecības politikas tālākā virzība-5

Ekonomiskie instrumenti un mehānismi

- Izmantojamo instrumentu klāsts
  - ⇒ Latvijas lauksaimniecības politikā izmantojamie instrumenti un mehānismi nedrīkst būt pretrunā tiem starptautiskajiem nolīgumiem, kam Latvija ir pievienojusies
- atbalsta mehānisma izvēles kritēriji
  - ⇒ atbalstam iespējami mazāk jātraucē tirgus mehānismu darbību
  - ⇒ mazāka slodze uz IKP pārdali un vieglāka (lētāka) administrēšana
- prioritārās atbalsta formas
  - ⇒ investīciju un daļēji arī subsīdiju sistēmas pielietošana gadījumos, kad tas ir saistīts ar paliekošu vērtību radīšanu, kas nav tikai konkrētā ražotāja tā brīža ekonomiskās intereses
  - ⇒ nodokļu un kredīta atvieglojumu sistēmas lietošana, kā arī, daļēji, tiešo maksājumu izmantošana pārējos gadījumos

Latvijas lauksaimniecības politikas tālākā virzība-6

Ievērojot Latvijas dabas apstākļus, kā arī to, ka visas apkārtējās valstis savas lauksaimniecības attīstībai sniedz ievērojamu atbalstu, **Latvijas lauksaimniecības attīstības nodrošināšanai ir nepieciešams zināms valsts atbalsts. Bet tas sniedzams tādā veidā,**

- ⇒ **lai iespējami maz kropļotu tirgus attiecības un**
- ⇒ **lai veicinātu maksimāli efektīvas ražošanas attīstīšanos Latvijā, un**
- ⇒ **apjomos, kas neierobežo valsts vispārējo ekonomisko attīstību**

Paldies par ieinteresētu uzmanību !

Kooperācija un pašpārvalde -1

- Valsts funkcijas agrārnozarē
  - ⇒ valsts varas funkcija-
  - ⇒ saimnieciskā funkcija- pakāpeniski nododama ražotāju pašpārvaldei
  - ⇒ sabiedriski- politiskā funkcija- pakāpeniski nododama ražotāju pašpārvaldei
- Ražotāju pašpārvaldes organizatoriskās pamatformas
  - ⇒ saimnieciski formējumi, kas galvenokārt ir balstīti uz kooperācijas principiem.
  - ⇒ sabiedriskas organizācijas,
- Kooperācijas attīstības jebkurā tās formā objektīvo nepieciešamību nosaka
  - ⇒ nelielo saimniecību lielais skaits, kas ir veidojies agrārās reformas rezultātā, kas
    - neļauj efektīvi izmantot ražīgākos ražošanas resursus un tehnoloģijas,
    - samazina katra atsevišķā ražotāja tirgus spēku produkcijas realizācijas un resursu sagādes tirgū.

Kooperācija un pašpārvalde -2

- Lauku saimniecību apvienošanās veicināšanai privatizācijā paredzētās priekšrocības
  - ⇒ lauksaimniecības uzņēmumu pamatražošanu apkalpojošo objektu nošķiršanā
  - ⇒ piena savākšanas un pārstrādes uzņēmumu privatizācijā
  - ⇒ gaļas pārstrādes un maizes ražošanas uzņēmumu akciju kontrolpaketes iegūšanā īpašumā
  - ⇒ agroservisa uzņēmumu privatizācijā
- Tomēr kooperācijas attīstība lauksaimniecībā nav notikusi gaidītajos tempos un nav devusi gaidītos rezultātus. Tā iemesli
  - ⇒ vispārējo kooperācijas principu neievērošana esošo sabiedrību darbībā
  - ⇒ vispārējā ekonomiskā situācija lauksaimniecībā,
  - ⇒ atsevišķu nodokļu likumu normu ietekme,

Darba praktiskā izmantošana -1

□ Īpašumattiecību reforma

- ⇒ Sagatavota (ar līdzautoriem) zinātniskā koncepcija lauksaimniecības, lauksaimniecības produkcijas pārstrādes un agroservisa uzņēmumu privatizācijai,
- ⇒ Izstrādāti privatizācijas likumprojekti
  - lauksaimniecības uzņēmumi
  - piena pārstrādes uzņēmumi
  - gaļas pārstrādes uzņēmumi
  - maizes ražošanas uzņēmumi
- ⇒ metodiskie ieteikumi un noteikumi;
  - lauksaimniecības uzņēmumu privatizācijai
  - kooperatīvo sabiedrību dibināšanai
  - piena pārstrādes uzņēmumu privatizācijai
- ⇒ organizatorisko procesu shēmas.

Darba praktiskā izmantošana -2

□ **Labības tirgus demonopolizācija:**

- ⇒ izstrādāti Latvijas labības tirgus teorētiskie pamati,
- ⇒ sagatavots likums “Par Latvijas labības tirgu un valsts labības rezervi”,
- ⇒ valsts monopolistiskā koncerna “Latvijas labība” reorganizācijas un privatizācijas koncepcija.

□ **Latvijas lauksaimniecības politikas attīstība**

- ⇒ Izstrādāti konceptuālie pamati lauksaimniecības politikas attīstībai Latvijā.
- ⇒ Tie iestrādāti kā sastāvdaļa Koncepcijā valsts stratēģijai lauksaimniecībā
- ⇒ Sagatavots Lauksaimniecības likuma projekts

□ **Kooperācijas un pašpārvaldes attīstība**

- ⇒ Sagatavoti “Piensaimnieku kooperatīvo sabiedrību paraugstatūti”
- ⇒ Sagatavota likuma Par kooperatīvajām (kopdarbības) sabiedrībām un to savienībām projekts